CLIL (CONTENT AND LANGUAGE INTEGRATED LEARNING) YONDASHUVI ORQALI INGLIZ TILI VA FANLARARO BOG‘LIQLIKNI TA’MINLASH

Hafizova Madina Anvar qizi - Toshkent davlat pedagogika universiteti tayanch doktoranti

Annotatsiya. Ushbu maqolada zamonaviy ta’lim tizimida tobora ommalashib borayotgan CLIL (Content and Language Integrated Learning) yondashuvi va uning O‘zbekiston ta’lim tizimida qo‘llanilish imkoniyatlari tahlil qilingan. Mazmun va tilni integratsiyalashgan holda o‘qitish imkonini beruvchi CLIL yondashuvi o‘quvchilarning nafaqat til bilimlarini, balki fanlararo bog‘liqlikni ta’minlash orqali mavzu bo‘yicha bilimlarini ham oshirishga xizmat qiladi. Tadqiqot jarayonida O‘zbekiston maktablarida CLIL yondashuvini joriy etish imkoniyatlari, mavjud to‘siqlar va ularni bartaraf etish yo‘llari, pedagoglarni tayyorlash masalalari o‘rganilgan. O‘tkazilgan tajriba-sinov ishlari shuni ko‘rsatdiki, CLIL yondashuvidan foydalanish o‘quvchilarning ingliz tili va fan mazmunini o‘zlashtirishda yuqori natijalarga erishishini ta’minlaydi.

Kalit so‘zlar. CLIL, fanlararo bog‘liqlik, ingliz tili o‘qitish, integrallashgan ta’lim, til va mazmun integratsiyasi, o‘quv dasturi integratsiyasi, kommunikativ kompetensiya, 21-asr ko‘nikmalari.

Kirish. Bugungi kunda ta’lim sohasida innovatsion yondashuvlarni joriy etish, xalqaro tajribalardan foydalanish va o‘quvchilarning raqobatbardoshligini ta’minlash O‘zbekiston ta’lim tizimidagi ustuvor yo‘nalishlardan biri hisoblanadi. Shunday yondashuvlardan biri - CLIL (Content and Language Integrated Learning), ya’ni mazmun va tilni integratsiyalashgan holda o‘qitish metodologiyasidir.

CLIL atamasi birinchi marta 1994 yilda David Marsh tomonidan Finlyandiyada taklif qilingan bo‘lib, u til va fan mazmunini birlashtirgan holda o‘qitishni nazarda tutadi [1]. Bu yondashuv o‘quvchilarga bir vaqtning o‘zida ham tilni, ham fan mazminini o‘rganish imkoniyatini yaratadi. CLIL metodologiyasi Yevropa mamlakatlarida keng tarqalgan va so‘nggi yillarda butun dunyo bo‘ylab ommalashmoqda.

O‘zbekistonda ham ta’lim sohasidagi islohotlar doirasida CLIL yondashuvini joriy etish bo‘yicha bir qator ishlar amalga oshirilmoqda. Xususan, "Yangi O‘zbekiston – yangi ta’lim-tarbiya" konsepsiyasi doirasida xorijiy tillarni o‘qitishda zamonaviy metodologiyalar va interfaol usullarni qo‘llash ustuvor vazifalardan biri sifatida belgilangan [2].

Maqolaning asosiy maqsadi CLIL metodologiyasining nazariy-metodologik asoslarini o‘rganish, uni O‘zbekiston ta’lim tizimida qo‘llash imkoniyatlari va istiqbollarini aniqlash, hamda amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

CLIL metodologiyasining nazariy asoslari va tamoyillari

CLIL yondashuvi to‘rt asosiy komponentni o‘z ichiga oladi: mazmun (content), muloqot (communication), bilish (cognition) va madaniyat (culture). Bu model "4C framework" deb nomlanadi [3]. Mazmun o‘quvchilarga fan bilimlarini beradi, muloqot esa tilni o‘rganish va undan foydalanish imkonini beradi. Bilish o‘quvchilarning tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantiradi, madaniyat esa o‘zaro madaniy aloqalarni o‘rnatish imkonini beradi.

Coyle, Hood va Marsh (2017) tadqiqotlariga ko‘ra, CLIL yondashuvini qo‘llashda ikki asosiy maqsad: til va mazmunni o‘rganish uyg‘unlashtiriladi [4]. CLIL darslarida o‘qituvchilar doimiy ravishda ikkala maqsadni ham e’tiborga olishlari lozim. Bu yondashuv chuqur bilim olish imkonini beradi va o‘quvchilarning motivatsiyasini oshiradi.

CLIL yondashuvining afzalliklari va cheklovlari

So‘nggi yillarda o‘tkazilgan ko‘plab tadqiqotlar CLIL yondashuvining quyidagi afzalliklarini ko‘rsatadi:

1. O‘quvchilarning tilni haqiqiy kontekstda o‘rganish imkoniyatini yaratadi;
2. Fanlararo bog‘liqlikni ta’minlaydi va o‘quvchilarning bilimlarini kengaytiradi;
3. O‘quvchilarning kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantiradi;
4. Motivatsiyani oshiradi, chunki o‘quvchilar tilni amaliy maqsadlarda qo‘llashadi;
5. 21-asr ko‘nikmalarini rivojlantiradi (tanqidiy fikrlash, hamkorlik, kreativlik) [5].

Biroq, CLIL yondashuvini joriy etishda bir qator cheklovlar va qiyinchiliklar ham mavjud. Bulardan eng muhimi – malakali CLIL o‘qituvchilarining etishmasligi. CLIL o‘qituvchisi nafaqat til bilimlariga, balki fan mazmunini ham chuqur tushunishga ega bo‘lishi kerak [6]. Shuningdek, o‘quv materiallari etishmasligi, baholash masalalari va ba’zi o‘quvchilar uchun ikki maqsadga erishish qiyinchiligi kabi muammolar ham mavjud.

O‘zbekiston ta’lim tizimida CLIL yondashuvini joriy etish imkoniyatlari

O‘zbekistonda CLIL yondashuvini joriy etish bo‘yicha tajriba hali ko‘p emas, ammo so‘nggi yillarda bu yo‘nalishda muhim qadamlar qo‘yilmoqda. Jumladan, 2021 yilda qabul qilingan O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Xalq ta’limi tizimida xorijiy tillarni o‘qitishni yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida"gi qarori bu borada muhim ahamiyatga ega [7].

Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekiston maktablarida CLIL yondashuvini qo‘llash orqali quyidagi natijalarga erishish mumkin:

- O‘quvchilarning ingliz tili bilimlarini tabiiy va amaliy kontekstda rivojlantirish;
- Ta’limda zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan keng foydalanish;
- O‘quv dasturining samaradorligini oshirish va vaqtdan unumli foydalanish;
- O‘quvchilarning xalqaro muloqot qobiliyatlarini rivojlantirish [8].

CLIL darslarini loyihalash va o‘tkazish metodikasi

CLIL yondashuviga asoslangan darslarni samarali tashkil etish uchun quyidagi jihatlarni hisobga olish lozim:

1. Til va mazmun maqsadlarini aniq belgilash;
2. Autentik materiallardan foydalanish;
3. O‘quvchilarning til darajasiga mos vazifalar tayyorlash;
4. Scaffolding (qo‘llab-quvvatlash) texnikalarini qo‘llash;
5. Interaktiv metodlardan foydalanish [9].

Meyer (2015) CLIL darslarida qo‘llaniladigan "lingvistik yo‘riqnoma" (linguistic scaffolding) texnikasini tavsiya etadi [10]. Bu matn tuzilishini soddalashtirishni, vizual materiallardan foydalanishni, muhim terminlarni ajratib ko‘rsatishni va h.k.larni o‘z ichiga oladi.

Bundan tashqari, CLIL darslarida baholash ham o‘ziga xos xususiyatlarga ega. Ball (2018) ta’kidlaganidek, baholash jarayonida ham til, ham mazmun bilimlarini qamrab olish muhim [11]. O‘qituvchilar o‘quvchilarning til xatolari haqida konstruktiv fikr-mulohazalar berishlari va bu xatolar tushunishga to‘sqinlik qilmasa, ularga ko‘proq e’tibor qaratmaslik lozim.

O‘zbekiston ta’lim muassasalarida o‘tkazilgan tajriba-sinov ishlari natijalari

2023-2024 o‘quv yilida Toshkent shahrining bir nechta maktablarida o‘tkazilgan tajriba-sinov ishlari shuni ko‘rsatdiki, CLIL yondashuvidan foydalangan sinflarda o‘quvchilarning ham ingliz tili, ham fan mazmunini o‘zlashtirishdagi ko‘rsatkichlari an’anaviy metodika asosida o‘qiyotgan sinflarga nisbatan yuqoriroq bo‘lgan [12].

Xususan, biologiya fanini ingliz tilida CLIL yondashuvi asosida o‘rgangan 10-sinf o‘quvchilarining 78% biologik tushunchalarni ingliz tilida tushuntira olish va muhokama qilish qobiliyatini namoyish etgan. Shuningdek, o‘quvchilarning motivatsiya darajasi ham sezilarli darajada oshgan.

CLIL yondashuvini joriy etishda o‘qituvchilarni tayyorlash masalalari

CLIL yondashuvini muvaffaqiyatli joriy etish uchun o‘qituvchilarni maxsus tayyorlash muhim ahamiyatga ega. Abdulazizov (2022) ta’kidlaganidek, O‘zbekistonda CLIL bo‘yicha o‘qituvchilarni tayyorlash dasturlarini ishlab chiqish va joriy etish zarur [13].

Bu dasturlar quyidagi komponentlarni o‘z ichiga olishi kerak:

- CLIL metodologiyasi bo‘yicha nazariy bilimlar;
- Dars rejalarini tuzish va materialllarni tayyorlash ko‘nikmalari;
- Til va mazmunni integratsiyalashgan holda baholash usullari;
- Ingliz tili darajasini oshirish imkoniyatlari.

Shuningdek, xalqaro tajribalardan foydalanish va xorijiy mutaxassislar bilan hamkorlik qilish ham muhim ahamiyatga ega. Masalan, British Council tomonidan tashkil etilgan "CLIL for English Teachers" dasturi orqali O‘zbekiston o‘qituvchilari malakalarini oshirish imkoniyatiga ega bo‘lmoqdalar [14].

CLIL yondashuvi ingliz tili va fanlararo bog‘liqlikni ta’minlashning samarali usuli sifatida O‘zbekiston ta’lim tizimida muhim ahamiyat kasb etmoqda. Bu yondashuv o‘quvchilarning nafaqat til bilimlarini, balki fan mazmunini ham chuqur o‘zlashtirishga yordam beradi.

O‘zbekistonda CLIL yondashuvini muvaffaqiyatli joriy etish uchun o‘qituvchilarni tayyorlash, o‘quv materiallarini ishlab chiqish va tajriba almashish imkoniyatlarini kengaytirish lozim. Bu borada xalqaro hamkorlikni kuchaytirish, ilg‘or tajribalarni o‘rganish va mahalliy sharoitga moslashtirish muhim ahamiyatga ega.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, CLIL yondashuvidan foydalanish O‘zbekiston ta’lim tizimida ingliz tili va fanlararo bog‘liqlikni ta’minlashda samarali strategiya hisoblanadi. Bu yondashuvning keng joriy etilishi mamlakatimiz o‘quvchilarining xalqaro maydonlarda raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGTAN ADABIYOTLAR:

[1] Marsh, D. (2015). Content and Language Integrated Learning (CLIL): A Development Trajectory. University of Cordoba Press.

[2] O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining "Yangi O‘zbekistonda ta’lim-tarbiya tizimini rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida"gi Farmoni. (2022). PF-93-son.

[3] Coyle, D. (2015). Strengthening integrated learning: Towards a new era for pluriliteracies and intercultural learning. Latin American Journal of Content and Language Integrated Learning, 8(2), 84-103.

[4] Coyle, D., Hood, P., & Marsh, D. (2017). CLIL: Content and Language Integrated Learning. Cambridge University Press.

[5] Pérez-Cañado, M. L. (2020). CLIL and educational level: A longitudinal study on the impact of CLIL on language outcomes. Porta Linguarum, 34, 27-52.

[6] Karimova, Z. A. (2021). CLIL yondashuvining O‘zbekiston ta’lim tizimida qo‘llanilishi: imkoniyatlar va muammolar. Zamonaviy Ta’lim Jurnali, 5(3), 45-58.

[7] O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Xalq ta’limi tizimida xorijiy tillarni o‘qitishni yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida"gi Qarori. (2021). VM-625-son.

[8] Saydullayev, Sh. (2022). CLIL metodologiyasining O‘zbekiston maktablarida qo‘llanilishi bo‘yicha tavsiyalar. O‘qituvchi jurnali, 3(1), 78-89.

[9] Ball, P., Kelly, K., & Clegg, J. (2018). Putting CLIL into Practice. Oxford University Press.

[10] Meyer, O. (2015). Towards quality CLIL: successful planning and teaching strategies. Pulso: Revista de Educación, 33, 11-29.

[11] Ball, P. (2018). Innovations and challenges in CLIL materials design. Theory Into Practice, 57(3), 222-231.

[12] Rakhimova, L. (2024). CLIL yondashuvini qo‘llash bo‘yicha o‘tkazilgan tajriba-sinov ishlari natijalari tahlili. Xalq Ta’limi, 1(2), 15-28.

[13] Abdulazizov, A. (2022). O‘zbekistonda CLIL o‘qituvchilarini tayyorlash: muammolar va echimlar. Ta’lim menejmenti va innovatsiyalar, 2(1), 67-82.

[14] British Council. (2023). CLIL for English Teachers in Uzbekistan. Training Programme Report. Tashkent.